

Державне управління та право / 3. Історія держави та права

Кандидат історичних наук Козинець О.Г.

Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці

Щодо історії створення Соборного Уложення 1649 р.

Важливе значення серед джерел (форм) права феодальної Росії періоду не тільки станово-представницької, але й абсолютної монархії до 30-х рр. XIX ст. мало Соборне Уложення 1649 р. (далі – СУ) або як його ще називали Уложення царя Олексія Михайловича.

Потрібно відмітити, що історія права є важливою частиною юриспруденції, оскільки реалізація державної влади в той чи інший період, в тій чи іншій країні можлива лише у вигляді примусу, заборон та дозволу як індивідуальних, так і таких, які перетворюються у традицію, тобто право. У зворотному розумінні це можна пояснити так, щоб встановлення права були дієвими, щоб його вимогам підпорядковувались люди, навіть проти своєї волі, потрібна особлива організація, тобто держава. Стан державної організації, її форми та принципи знаходять відповідність у принципах права свого часу, що створює у свою чергу, особливу структуру, яка називається державно-правовий уклад. Саме тут проявляються особливості цивілізації, культури народу, ступінь його соціального розвитку та хід політичної історії. Властивість права в той чи інший час, того чи іншого народу визначає значення історії як невід'ємної частини загальної, практичної юриспруденції.

Для того, щоб розуміти сучасне потрібно знати історію, оскільки історія права, поєднує епохи і робить актуальним минуле.

Предметом розгляду даного доробку є характеристика історичних передумов та причин створення СУ.

Після завершення в Росії так званого періоду Смути станово-представницька установа Московії – Земський Собор 1613 р. обрав на престол засновника нової правлячої російської династії Михайла Романова.

Правління царя Михайла (1613-1645 рр.) стало часом законодавчої діяльності уряду, що стосувалась різних сторін державного життя. Саме завдяки цьому на початку правління Олексія Михайловича (1645-1676 рр.) накопичився великий запас нових законів, що потребували впорядкування.

Необхідність систематизації законодавства гостро відчувалась ще й тому, що потрібно було навести елементарний лад у розрізнених, виданих у різні часи нормативних актах. За встановленою практикою московського законодавства нові закони видавали переважно на запит певного приказу (приказ – адміністративно-судова установа у Московській державі. У період становлення станово-представницької монархії сформувалась приказна система управління. В основному прикази суміщали адміністративні, судові та фінансові функції. Очолювались судьями – О.К.). Так, з часом сформувались указні книги різних приказів.

Також, серед причин, створення СУ було те, що до XVII ст. московське законодавство мало казуальний характер і за нової династії панування старих звичаїв потрібно було замінити законом.

Не останню роль у створенні СУ відіграли і внутрішньополітичні причини. Перші представники династії Романових не користувались підтримкою народу і це виражалось у численних бунтах. Особливий вплив мав Московський бунт 1648 р., який був підтриманий у багатьох містах.

Отже, цар, усвідомлюючи необхідність проведення систематизації законодавства та наляканий рядом повстань і особливо того, що відбулося в Москві у червні 1648 р., оголошує про складання Уложення. З цією метою 16 липня 1648 р. з Боярською думою та Освяченим собором цар прийняв рішення про підготовчу роботу. Скласти проект Уложення було доручено особливій кодифікаційній комісії з 5-ти членів. До неї увійшли два боярина – князі Одоєвський та Прозоровський, окольничий князь Волконський та два дяки Леонтєв та Грибоєдов. Комісія мала зібрати та переробити у єдиний звід діючі закони, що були створені у різні часи, розкидані по всіх приказах, а потім встановити, які випадки були не передбачені законами. Зазначену

роботу було проведено у рекордно короткий термін – за півроку і вже 29 січня 1649 р. СУ остаточно було затверджено на Земському соборі. Вперше в Росії текст кодифікації був надрукований. Тираж склав дві тисячі екземплярів і зроблено це було на Московському печатному дворі – єдиній типографії Російської держави XVII ст. Друкований текст був розісланий у прикази та на місця.

Таким чином, в Росії був вперше зроблений звід усіх діючих правових норм, в якому можна спостерігати поділ норм за галузями та інститутами, хоча ще й зберігалась казуальність у викладі.

Текст СУ було зведено у 25 глав і 967 статей. Джерелами уложення стали Судебники, указні книги приказів, зокрема приказу Холоп'єго, Розбійного та інших, царські укази, земські приговори, рішення Земських соборів, Стоглав, запозичення з Литовського статуту 1588 р., візантійське законодавство.

Характеризуючи СУ потрібно відмітити, що не дивлячись його недоліки, можна сказати, що СУ якісно відрізнялось від Судебників. На відміну від останніх СУ було кодексом всіх законодавчих норм і виражало діюче право в державі. Також, СУ представляло не тільки переопрацювання законодавчих актів, воно містило нові законоположення, які мали характер великих суспільних реформ і було відповіддю на суспільні потреби тогочасної Московської держави.

.....

Література

1. Маньков А.Г. Уложение 1649 г. – кодекс феодального права России. – Л.,1980.
2. Ключевский В.О. Сочинения. В 9-ти т. – Т.3. – Курс русской истории. – Ч.3. – М.,1988. – С.120-137.
3. Платонов С.Ф. Лекции по русской истории. – СПб.,1998. – С.396-415.
4. Ерошкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России. – М.,1968.